

TIEN JAAR ARBEIDS- OMSTANDIGHEDEN IN DE EUROPESE UNIE

Blootstelling aan fysieke risico's op het werk, toenemende werkdruk en flexibele arbeidsovereenkomsten vormen voor werkenden in de Europese Unie nog steeds de belangrijkste oorzaken van gezondheidsproblemen. Van de totale beroepsbevolking in de EU van 159 miljoen personen werkte in 2000 83 % in loondienst en 17 % als zelfstandige. De Europese Stichting tot verbetering van de levens- en arbeidsomstandigheden heeft in 2000 voor de derde maal een enquête uitgevoerd naar de arbeidsomstandigheden (de eerste twee vonden plaats in 1990 en 1995). In totaal werden 21 500 werkenden uit alle lidstaten — zowel werknemers als zelfstandigen — ondervraagd over hun arbeidsomstandigheden. Uit de enquête blijkt dat er in de periode van tien jaar die sinds het eerste onderzoek naar arbeidsomstandigheden is verlopen, geen significante verbetering met betrekking tot de risicofactoren of de algemene omstandigheden op het werk is opgetreden. De enquête van 2000 geeft een overzicht van de situatie met betrekking tot de arbeidsomstandigheden in de EU. Bovendien worden in deze enquête ontwikkelingen vastgelegd en belangrijke vraagstukken en veranderingen op de werkplek gesignaleerd.

Belangrijkste bevindingen

- De meest voorkomende arbeidsgerelateerde gezondheidsproblemen zijn:
  - rugpijn (genoemd door 33 % van de ondervraagden);
  - stress (28 %);
  - spierpijn in nek en schouders (23 %);
  - algehele vermoeidheid (23 %).
- Er bestaat een direct verband tussen slechte gezondheidsscores en ongunstige arbeidsomstandigheden, met name wanneer er sprake is van hoge werkdruk en repeterende werkzaamheden.
- Blootstelling aan fysieke risicofactoren (lawaai, trillingen, gevaarlijke stoffen, hoge of lage temperaturen) en slecht ontwerp van werkplekken (het tillen van zware lasten en pijnlijke houdingen) komen nog steeds veel voor.
- Het werk wordt steeds intensiever: ruim 50 % van de werkenden werkt gedurende ten minste een kwart van hun werktijd in hoog tempo en met strakke deadlines.
- De zeggenschap die mensen over hun werk hebben, is niet significant toegenomen: eenderde van de werkers zegt weinig of geen zeggenschap over hun werk te hebben, terwijl slechts één op de drie werkenden zelf kan bepalen wanneer hij vakantie opneemt.
- De aard van het werk verandert: het wordt minder bepaald door machines en productienormen en meer door wat de klant vraagt.
- Het aantal mensen dat van een computer gebruikmaakt, is toegenomen: van 39 % in 1995 naar 41 % in 2000.
- Flexibiliteit is in alle aspecten van het werk een algemeen verschijnsel: werktijden (24-uurseconomie, deeltijdwerk); werkorganisatie (ontwikkelen van verschillende vaardigheden, teamwork, empowerment); en contractvormen (18 % van alle werknemers werkt op basis van een tijdelijk arbeidscontract).
- Tijdelijke arbeidskrachten (werknemers met contracten voor bepaalde tijd en uitzendkrachten) melden nog altijd meer blootstelling aan risicofactoren dan werknemers met een vast dienstverband.
- Er is sprake van seksesegregatie en discriminatie op basis van geslacht; hiervan zijn met name vrouwen de dupe.
- Geweld en intimidatie, al dan niet seksueel getint, komen op het werk nog steeds regelmatig voor: 4 tot 15 % van de werkenden in verschillende landen verklaart geconfronteerd te zijn geweest met intimidatie.

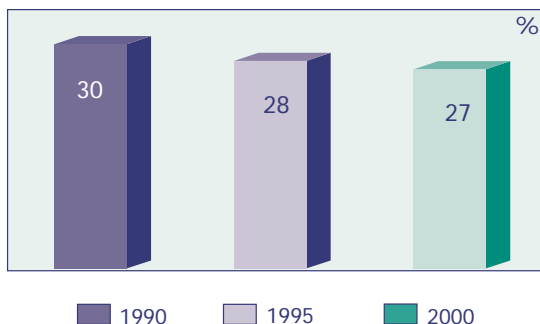

EUROPESE STICHTING
tot verbetering van de levens- en arbeidsomstandigheden

Gezondheid en werk

In het algemeen gesproken zijn de werkenden nu iets positiever over de situatie met betrekking tot de gezondheids- en veiligheidsrisico's op het werk dan tien jaar geleden. Zoals uit figuur 1 blijkt, is het aantal werkenden dat in 2000 melding maakt van gezondheidsrisico's lager dan in de twee vorige enquêtes.

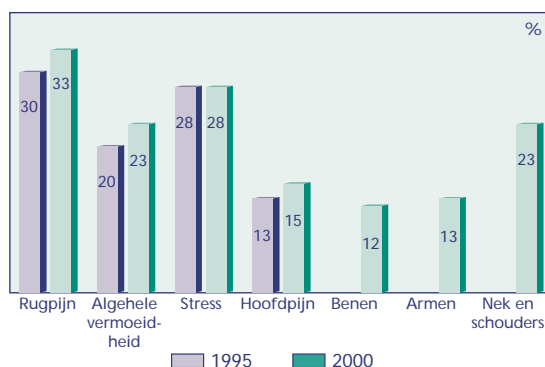
Figuur 1 — Werkenden die gezondheids- en veiligheidsrisico's op het werk melden, 1990-2000

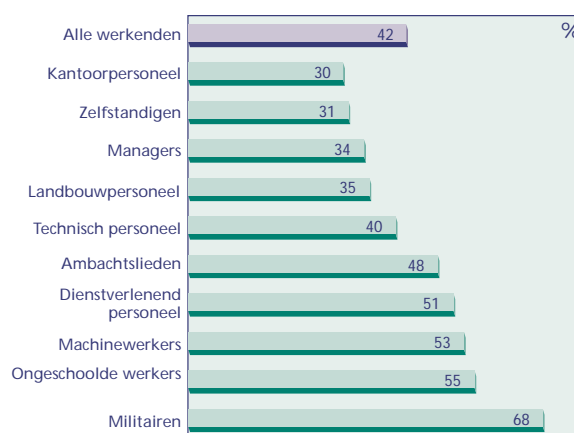
Een toenemend aantal werkenden meldt echter werkgerelateerde gezondheidsklachten (figuur 2). Aandoeningen van het bewegingsapparaat (rugpijn en spierpijn, met name in nek en schouders) nemen toe, net als algehele vermoeidheid. Stress blijft tussen 1995 en 2000 op hetzelfde niveau (28 %). Er bestaat een duidelijke samenhang tussen enerzijds stress en aandoeningen van het bewegingsapparaat en anderzijds factoren die te maken hebben met werkorganisatie, zoals repeterende werkzaamheden en werktempo (zie tabel 1).

Figuur 3 geeft een indicatie van de door werkenden ervaren werkdruk. Hieruit blijkt dat ruim eenderde van alle werkenden en ruim de helft van de werkenden in bepaalde beroepen denkt niet tot zijn zestigste jaar hetzelfde werk te kunnen of willen blijven doen. Deze vraag kan worden

Figuur 2 — Werkgerelateerde gezondheidsproblemen, 1995 en 2000

Figuur 3 — Werkenden die denken niet tot hun zestigste hetzelfde werk te kunnen of willen blijven doen, per beroep

beschouwd als indicator voor de „duurzaamheid” van het werk. In dit opzicht zijn de beroepen van handarbeiders, militairen en werkenden in dienstverlenende en commerciële beroepen het minst „duurzaam”.

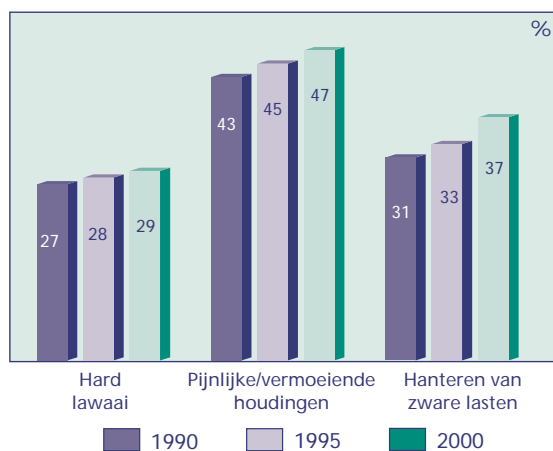
Blootstelling aan fysieke risico's

Tussen 1990 tot 2000 is geen verbetering opgetreden in de traditionele risico's op de werkplek, zoals lawaai, trillingen, het inademen van gassen en gevaarlijke stoffen, hoge en lage temperaturen, tillen van zware lasten en werken in pijnlijke of vermoeiende houdingen. Figuur 4 laat zien dat het percentage werkenden dat ten minste 25 % van de tijd aan enkele van deze risico's blootstaat, nog steeds hoog is.

Net als in de vorige enquêtes geven die van 2000 aan dat mannen meer zijn blootgesteld aan al deze risicofactoren dan vrouwen, met uitzondering van pijnlijke en vermoeiende houdingen, waar de risico's voor beide seksen gelijk zijn.

Tijdelijke werknemers, dus uitzendkrachten en werknemers met contracten voor bepaalde tijd, zijn meer blootgesteld aan invloeden zoals zware lasten en pijnlijke houdingen dan

Figuur 4 — Blootstelling aan fysieke risico's, 1990-2000

werknemers met een contract voor onbepaalde tijd (zie figuur 12).

Repetierend werk

Steeds terugkerende werkzaamheden op het werk komen nog steeds veel voor. In 1995 verklaarde 33 % van de werkenden continu repeterende werkzaamheden te moeten doen. In 2000 is dat aantal slechts licht gedaald (tot 31 %). Het percentage mannen en vrouwen dat repeterende bewegingen meldt, is hetzelfde.

De vraag over de repeterende werkzaamheden is in 2000 veranderd. Hierdoor is moeilijk vast te stellen of er sprake is van trends. Bijna eenderde van de werkenden (32 %) verklaart in 2000 kortcyclische taken van minder dan tien minuten te moeten uitvoeren, terwijl 22 % taken van korter dan één minuut uitvoert.

Zoals tabel 1 laat zien, lopen werkenden die repeterend werk moeten doen een verhoogd risico op aandoeningen van het bewegingsapparaat.

Tabel 1 — Gezondheidsproblemen die verband houden met het maken van repeterende hand-/armbewegingen, 2000

%	Rugpijn	Spierpijn in nek en schouders	Spierpijn in benen	Spierpijn in armen
Maken van repeterende bewegingen	48	37	24	21
Geen repeterende bewegingen	19	11	4	5
Alle werkenden	33	23	13	11

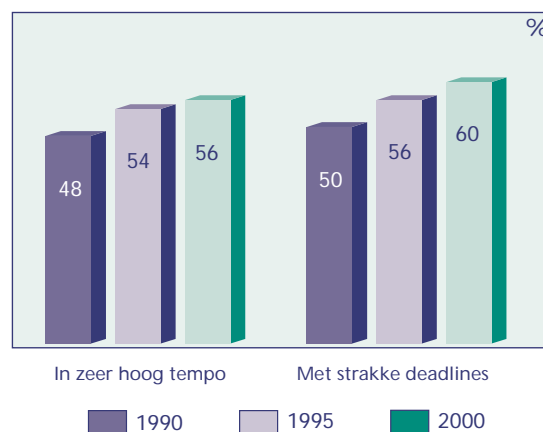
Werkdruk

De werkdruk is de afgelopen tien jaar toegenomen. Tussen 1990 en 1995 was die toename sterker dan tussen 1995 en 2000.

Zoals uit figuur 5 blijkt, meldt in 2000 meer dan de helft van alle werkenden dat zij gedurende ten minste een kwart van hun werktijd hun werk in hoog tempo en met strakke deadlines moeten uitvoeren. Veelzeggend hierbij is dat meer dan twee op de vijf werkenden verklaren niet genoeg tijd te hebben om hun werk goed te doen.

De tabellen 2 en 3 laten zien dat er een sterke samenhang bestaat tussen werkdruk en gezondheidsproblemen en ongelukken op het werk.

Figuur 5 — Werken in zeer hoog tempo of met strakke deadlines, 1990-2000

Tabel 2 — Gezondheidsproblemen die verband houden met werken in zeer hoog tempo, 2000

%	Rugpijn	Stress	Spierpijn in nek en schouders	Letsel
Continu in hoog tempo werken	46	40	35	11
Nooit in hoog tempo werken	25	21	15	5

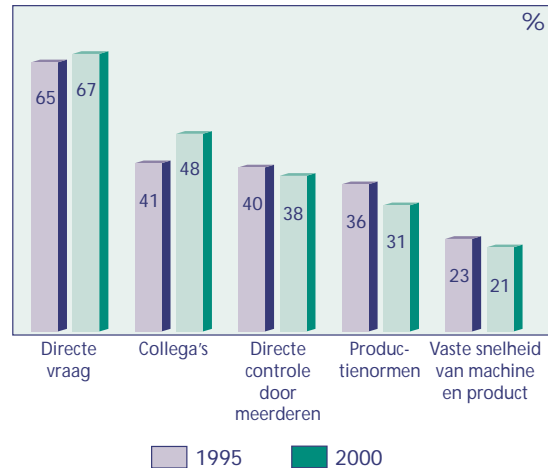
Tabel 3 — Gezondheidsproblemen die verband houden met werken met strakke deadlines, 2000

%	Rugpijn	Stress	Spierpijn in nek en schouders	Letsel
Continu werken met strakke deadlines	42	40	31	10
Nooit werken met strakke deadlines	27	20	17	5

Werktempo

In vergelijking met 1995 wordt het werktempo in 2000 in toenemende mate voorgeschreven door eisen van mensen (extern, zoals klanten, passagiers, gebruikers, patiënten enz.) en door het werk dat door collega's wordt gedaan. Tegelijkertijd zijn industriële eisen, zoals productienormen en de vaste snelheid van machines, en bureaucratische eisen, zoals directe controle door meerderen, minder belangrijk geworden, zoals ook blijkt uit figuur 6.

Figuur 6 — Factoren die het werktempo beïnvloeden, 1995 en 2000

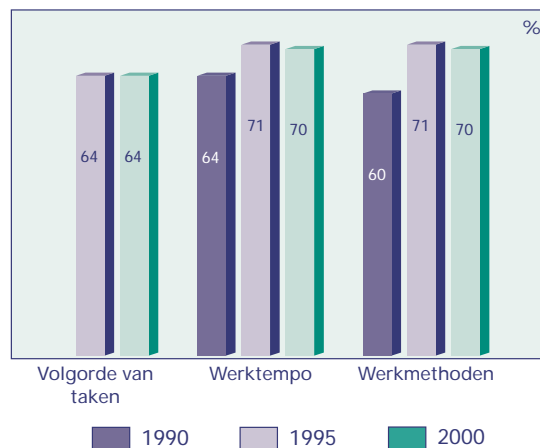
Autonomie op het werk

Zoals uit figuur 7 blijkt, nam tussen 1990 en 1995 de zeggenschap van werkenden over hun werktempo sterk toe (van 64 % naar 71 %). In de periode tot 2000 verbeterde de situatie echter niet verder. Hetzelfde geldt voor de mogelijkheden om de werkmethode te regelen: deze namen ook aanzienlijk toe in de eerste periode, terwijl in de periode tot 2000 nauwelijks nog verbetering optrad. In 2000 is het percentage werkenden — tweederde — dat de volgorde van de uit te voeren werkzaamheden zelf kan bepalen hetzelfde als in 1995.

Deze gemiddelde cijfers verhullen soms grote verschillen die er binnen beroepen en bedrijfssectoren bestaan. Bij bepaalde groepen werkenden, zoals bedieningspersoneel van installaties en machines en ook werkenden in dienstverlenende en commerciële beroepen, zijn de mogelijkheden om hun werk te regelen juist enorm afgenomen. Op sectorniveau hebben werkenden in de communicatie- en vervoersector met een vergelijkbare verslechtering te maken.

In 2000 kunnen bijna twee op de vijf werknemers (44 %) niet zelf bepalen wanneer zij hun vakantie opnemen, een lichte daling in vergelijking tot 1995, toen dit percentage 43 % was.

Figuur 7 — Autonomie op het werk, 1990-2000

Twee op de vijf werkenden (44 %) hebben zeggenschap over hun werktijd; uiteraard hebben zelfstandigen (84 %) meer zeggenschap daarover dan werknemers in loondienst (36 %). Mannen hebben meer invloed op hun werktijd dan vrouwen: 47 % respectievelijk 41 %. Werknemers met een vast dienstverband hebben meer invloed dan werknemers met een contract voor bepaalde tijd of uitzendkrachten. Hooggespecialiseerde beroepsgroepen hebben de meeste zeggenschap over hun werktijd.

Werken met computers

Het percentage mensen die ten minste gedurende een deel van hun tijd met een computer werken, is gestegen van 39 % in 1995 tot 41 % in 2000. Bij de zelfstandigen is de toename sterker, hoewel zij in het algemeen minder gebruikmaken van computers dan werknemers in loondienst (33 % respectievelijk 43 %).

Iets meer dan 1 % van de totale bevolking verklaart voltijd, of bijna voltijd, te telewerken. Dit komt meer voor bij hooggekwalificeerde beroepscategorieën en in functies in de financiële dienstverlening en de vastgoedsector.

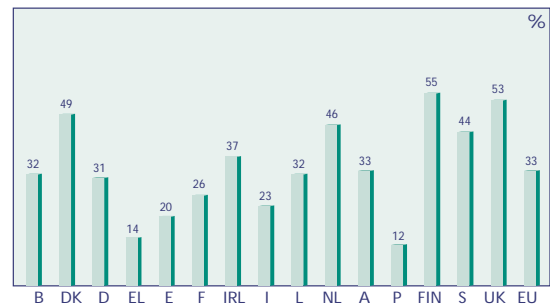
Scholing en opleiding

Het percentage werknemers dat verklaarde in de voorafgaande twaalf maanden een door de werkgever betaalde of verzorgde opleiding te hebben gevolgd, bedroeg in 2000 33 %; dat is iets meer dan in 1995 (32 %). Een positieve ontwikkeling op het gebied van scholing en opleiding is dat uitzendkrachten bezig zijn op dit gebied de vaste krachten in te halen.

Zoals uit figuur 8 blijkt, verschillen de trends per lidstaat. Aangezien de precieze aard van het opleidingsaanbod echter niet bekend is, moet bij het trekken van conclusies op grond van vergelijkingen tussen de verschillende landen wel de nodige voorzichtigheid in acht worden genomen.

Het percentage werkenden dat van oordeel is dat de eisen die aan hen in verband met het werk worden gesteld te hoog zijn in verhouding tot hun kwalificaties, nam enigszins toe: van 7 % in 1995 naar 8 % in 2000. Het percentage dat de aan hen gestelde eisen te laag vindt, bleef hetzelfde (11 %).

Figuur 8 — Werknemers die gedurende de voorafgaande twaalf maanden opleiding hebben gevolgd

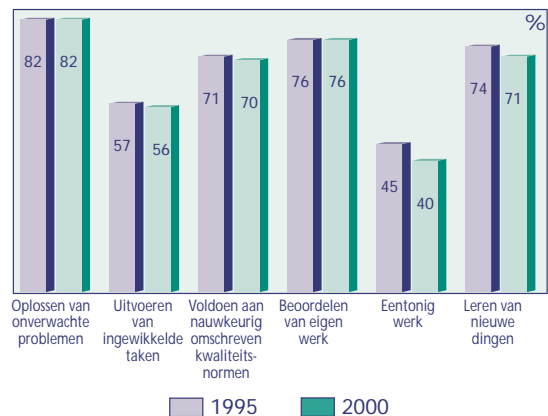

Ook het percentage werkenden dat verklaart zo nodig ondersteuning te kunnen krijgen van collega's, bleef op hetzelfde niveau (89 %).

Taakinhoud

Zoals uit figuur 9 blijkt, bleven de inhoudelijke aspecten van het werk (oplossen van problemen, uitvoeren van ingewikkelde taken en voldoen aan kwaliteitsnormen) in de periode 1995-2000 over het geheel genomen hetzelfde. Het percentage eentonig werk nam in deze periode weliswaar sterk af (van 45 % naar 40 %), maar dat geldt ook voor de leermogelijkheden op het werk.

Figuur 9 — Taakinhoud, 1995 en 2000

Werktijd

Werktijden

Het gemiddelde aantal wekelijks gewerkte uren doet geen recht aan de grote verschillen die tussen de verschillende groepen ondervraagden bestaan. Het gemiddelde aantal gewerkte uren per week bedraagt 38. Zelfstandigen verklaren echter 46 uur per week te werken, en werknemers in loondienst 36,5 uur. Tabel 4 laat zien dat veel ondervraagden minder dan 30 uur per week werken, terwijl aan de andere kant een hoog percentage wekelijks 45 uur of meer werkt. Langere werktijden komen vanzelfsprekend meer voor bij zelfstandigen.

Deeltijdwerk

17 % van alle ondervraagden werkt in deeltijd. Hierbij dient te worden opgemerkt dat de definitie van deeltijd per lidstaat verschilt. Meer vrouwen dan mannen werken in deeltijd (32 % tegen 6 %). Daarnaast komt deze vorm van

werk in sommige landen, zoals bijvoorbeeld Nederland en het Verenigd Koninkrijk, meer voor dan in andere. Op de vraag naar hun voorkeur antwoordt 23 % van de deeltijdwerkers dat zij eigenlijk liever langer zouden willen werken, terwijl 9 % zegt liever minder te willen werken.

Reizen tussen huis en werk

In het licht van de ontwikkelingen met betrekking tot deeltijdwerk is het interessant om te kijken naar trends op het gebied van woon-werkverkeer. In 2000 was de gemiddelde dagelijkse reistijd tussen huis en werk 38 minuten. Er bestaan echter grote verschillen zowel binnen de groep (18 % verklaart dagelijks meer dan 60 minuten tussen huis en werk te reizen) als tussen landen. De langste gemiddelde reistijd, 46,5 minuten, werd gemeld in Nederland.

Tabel 4 — Gemiddeld aantal wekelijks gewerkte uren, 1995 en 2000

%	1995	2000
Minder dan 30 uur per week	15	17
Meer dan 45 uur per week	16	14
Deeltijd (op eigen verzoek)	—	18

Werken in de 24-uurseconomie

De resultaten van de enquête van 2000 komen overeen met die van 1995. Veel werkenden hebben te maken met onregelmatige werktijden en werken „buiten kantooruren”. Zo moet één op de twee werkenden ten minste één zaterdag per maand werken en werkt één op de vier één zondag per maand. 20 % van de werkenden werkt standaard in ploegdienst, terwijl 19 % verklaart per maand ten minste één nacht te werken.

Variabele werktijden

De werktijden zijn niet alleen verspreid over alle dagen van de week en alle uren van de dag, maar ze kunnen ook nog eens van week tot week of van dag tot dag variëren: 24 % van de werkenden zegt te maken te hebben met wekelijks wisselende werkroosters, terwijl voor 41 % het werkrooster per dag varieert.

Bijna een vijfde van alle werkenden (19 %) vindt dat variabele werktijden slecht samengaan met gezinsleven en sociale verplichtingen.

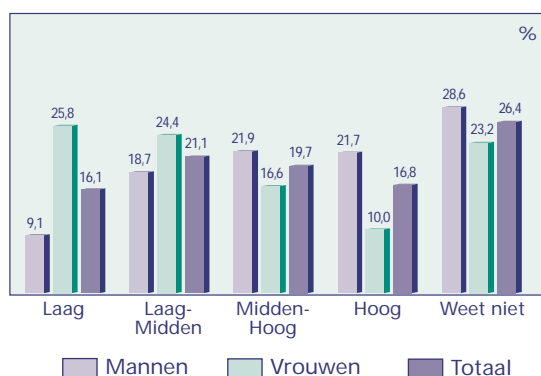
Verschillen tussen mannen en vrouwen

Seksesegregatie op het werk is nog steeds een algemeen verschijnsel. Dit blijkt niet alleen als we kijken naar de structurele verdeling in beroeps categorieën, waar mannen en vrouwen niet dezelfde functies bekleden (in administratieve, commerciële, gespecialiseerde en leidinggevende functies werken meer mannen); ook binnen functies bekleden mannen in het algemeen hogere posities.

Ook is er tussen mannen en vrouwen duidelijk sprake van ongelijkheid in inkomensniveaus binnen dezelfde beroepsgroepen. Dit is een direct gevolg van de seksegregatie (zie figuur 10). Vrouwen hebben bovendien minder invloed op hun werktijden.

Tot slot hebben werkende vrouwen nog steeds vaak te maken met een dubbele werklast. Zo laat tabel 5 zien dat werkende vrouwen een actievere rol vervullen in de huishouding en bij de zorg voor de kinderen.

Figuur 10 — Inkomensschalen per sekse

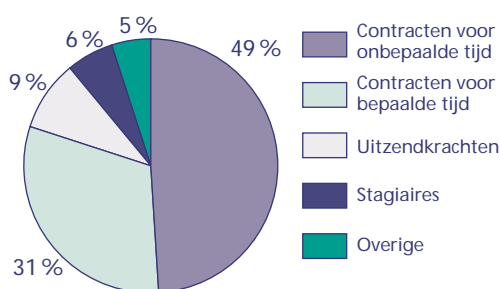
Tabel 5 — Wie doet wat thuis?

% van de ondervraagden dat dit minstens één uur per dag doet	Vrouwen	Mannen
Zorgen voor en opvoeden van kinderen	41	24
Koken	64	13
Huishoudelijke taken uitvoeren	63	12

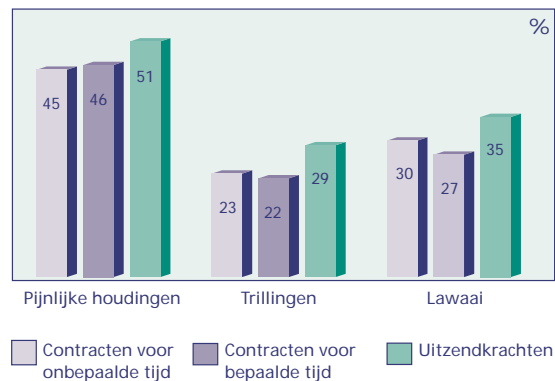
Werknemers met een tijdelijk arbeidscontract

Tijdelijke contracten vormen nog steeds een veelvoorkomend dienstverband. In 2000 werkte 10 % van de werknemers op basis van een contract voor bepaalde tijd en werkte 2 % als uitzendkracht. Figuur 11 laat zien dat van de werknemers die minder dan een jaar bij een bedrijf werken, slechts de helft een contract voor onbepaalde tijd heeft. De enquête van 1995 toonde aan dat er een rechtstreeks verband bestaat tussen tijdelijke contracten en slechte arbeidsomstandigheden. De enquête van 2000 laat dezelfde samenhang zien: de figuren 12 en 13 laten zien dat werknemers met een tijdelijk contract meer aan fysieke risico's en hogere werkdruk en werktempo blootstaan dan werknemers met een vast dienstverband.

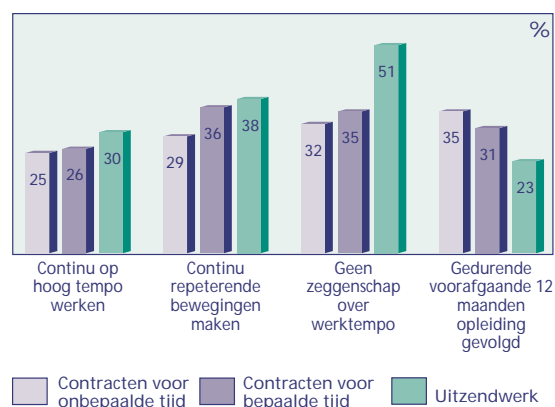
Figuur 11 — Rechtspositie van werknemers die minder dan een jaar bij een bedrijf werken (%)

Figuur 12 — Blootstelling aan fysieke risico's, per contractsoort

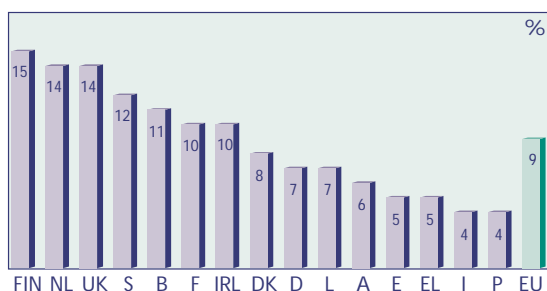
Figuur 13 — Werkdruk en werktempo, per contractsoort

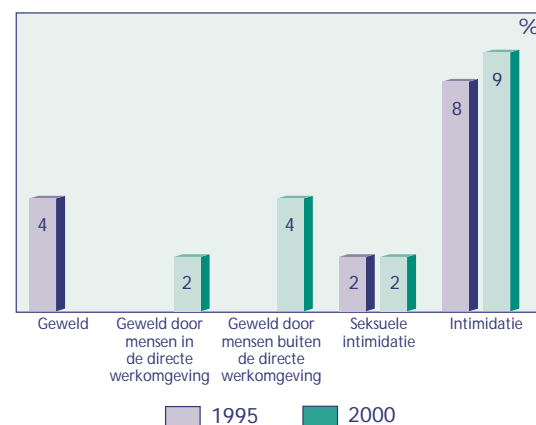
Geweld en intimidatie op het werk

Zoals uit figuur 14 blijkt, zijn geweld en intimidatie (al dan niet seksueel) op het werk bepaald hardnekkige verschijnselen. Het percentage werknemers dat verklaart hiermee te maken te hebben, verschilt aanmerkelijk per land (van 4 % tot 15 % voor intimidatie). De verklaring hiervoor kan liggen in het feit dat er tussen de landen verschillen bestaan in de benadering van deze kwesties en in de mate waarin zij in het openbaar bespreekbaar zijn. Het lijkt geen twijfel dat in sommige landen dit soort kwesties lang niet altijd wordt gemeld.

Figuur 15 — Werkenden die zijn geconfronteerd met intimidatie, per land

Figuur 14 — Geweld en intimidatie op het werk, 1995 en 2000

DE EUROPESE ENQUÊTES NAAR DE ARBEIDSOMSTANDIGHEDEN

Elke vijf jaar voert de Europese Stichting tot verbetering van de levens- en arbeidsomstandigheden een enquête uit naar de arbeidsomstandigheden in heel Europa. De eerste enquête dateert van 1990, de tweede van 1995 en de derde werd uitgevoerd in 2000.

Deze enquêtes hebben tot doel een overzicht te geven van de situatie met betrekking tot de arbeidsomstandigheden in de EU en belangrijke kwesties en veranderingen op de werkplek te signaleren. De algemene doelstelling is een bijdrage te leveren om te komen tot een beter systeem van kwaliteitscontrole van het werk en de werkgelegenheid in de Europese Unie.

Voor de enquête van 2000 zijn in totaal 21 500 werkenden geïnterviewd. Deze interviews werden mondeling en buiten de werkplek afgenomen. In iedere lidstaat zijn ongeveer 1 500 werkenden geïnterviewd, met uitzondering van Luxemburg, waar het totale aantal ondervraagden 527 bedroeg. De enquête werd gelijktijdig uitgevoerd in huishoudens in alle lidstaten. De interviewer koos in ieder huishouden één willekeurige persoon uit (degene tussen de 15 en 65 jaar die het eerst jarig was). Als basis voor de steekproef werd gebruikgemaakt van het in 1997 door Eurostat uitgevoerde Labour Force Survey. De vragenlijst omvatte alle aspecten van de arbeidsomstandigheden: fysieke, organisatorische, psychosociale en sociale factoren op het werk, werktijden en werkroosters en ook arbeidsgerelateerde gezondheidsproblemen.

Deze brochure is een samenvatting van een uitgebreider rapport dat zal worden gepubliceerd in het Duits, Engels en Frans. Het rapport zal zowel als pdf-file via de website van de stichting (www.eurofound.ie) als in gedrukte vorm verkrijgbaar zijn. De gedrukte versie kan worden besteld bij het Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen, L-2985 Luxemburg (<http://eur-op.eu.int/>). Informatie over de enquêtes naar de arbeidsomstandigheden en uitgaven van deze samenvatting in alle EU-talen is verkrijgbaar op bovengenoemde website van de stichting.

In lijn met haar driedelige structuur heeft de stichting vertegenwoordigers van vakbonds- en werkgeversorganisaties, de regeringen van de 15 lidstaten en de Europese Commissie (met name medewerkers van Eurostat) bij de opzet van de enquête betrokken.

Deze brochure is samengesteld door Damien Merllié, Maison des Sciences de l'Homme, Parijs, en Pascal Paoli, Europese Stichting tot verbetering van de levens- en arbeidsomstandigheden, Dublin.

MEER INFORMATIE

Informatie over de door de stichting uitgevoerde enquêtes naar de arbeidsomstandigheden is verkrijgbaar op de website van de stichting: www.eurofound.ie/working/surveys.htm. Voor verdere informatie over dit onderwerp kunt u zich wenden tot:

Dimitrios Politis

Afdeling Voorlichting

Tel. (353-1) 204 31 40 Fax (353-1) 282 64 56 E-mail: dmp@eurofound.ie

Copyright: Europese Stichting tot verbetering van de levens- en arbeidsomstandigheden. Behalve voor commerciële doeleinden is reproductie toegestaan op voorwaarde van bronvermelding en toezending van een bewijsexemplaar aan de stichting.

Europese Stichting tot verbetering van de levens- en arbeidsomstandigheden

Wyattville Road, Loughlinstown, Dublin 18, Ierland

Tel. (353-1) 204 31 00

Fax (353-1) 282 64 56/282 42 09

E-mail: postmaster@eurofound.ie

EF/00/128/NL

BUREAU VOOR OFFICIËLE PUBLICATIES
DER EUROPESE GEMEENSCHAPPEN

L-2985 Luxembourg

ISBN 92-897-0095-5

9 789289 700955